

Tilleggsfôring i gjerde. Foto: Berit Hansen

Kalving i gjerde som forebyggende tiltak mot tap av rein til rovdyr

Berit Hansen, Liv Jorunn Hind, Svein Morten Eilertsen

Kalving i gjerde er et omfattende tiltak for å hindre tap av rein til rovdyr. Tiltaket krever en relativt stor arbeidsinnsats som må vurderes opp mot den forebyggende effekten tiltaket har. Bioforsk Nord Tjøtta har sett nærmere på tiltaket praktisert hos en driftsenhet i Finnmark. Driftsenheten har gjennomført kalving i gjerde i over ti år.

Bakgrunn

I likhet med sauenærige er reindriften bygd på tradisjon og generasjoners erfaring med å benytte utmarka som beiteområde. Dagens drift kommer lettere i konflikt med rovdyr ut fra de bestandsmål som Stortinget vedtok ved behandling av siste rovviltmelding. Interessekonflikten i bruk av landområder påvirker spesielt reindriften som har flokkene sine ute hele året med minimal håndtering. Tapet av rein til rovdyr har vært stadig økende i takt med den økende rovdyrbestanden i Norge. Det har ført til at det er helt avgjørende for denne næringa å få igangsatt gode tapsforebyggende tiltak.

Fylkesmannen i de fem fylkene med samisk reindriften finansierer enkelte prioriterte forebyggende tiltak: bl.a. ekstraordinært tilsyn i kalvingsperioden; tilleggsfôring; ekstraordinær flytting; og gjerder/intensivt tilsyn i definerte

“rovdyrperioder”. Ingen av tiltakene er optimale med hensyn til gjennomførbarhet og effekt. Imidlertid har de blitt vurdert som gode, midlertidige tiltak i ulike områder.

Feltarbeid

Kalving i gjerde er et svært omfattende tiltak som krever en stor egeninnsats av reieneieren. Tiltaket inkluderer tilleggsfôring, oppsett og vedlikehold av gjerde og høy grad av tilsyn med flokken. Den aktuelle driftsenheten (heretter kalt driftsenheten) har gitt en beskrivelse av hvordan de får tiltaket til å fungere i et forvaltningsområde for gaupe, jerv og ørn.

Tilleggsfôring i gjerde

Tiltaket starter i slutten av mars, med tilleggsfôring av flokken med silo i rundball. Dette for å venne flokken til å ta til seg føret før de

settes i gjerde. Akkurat når man velger å starte denne tilleggsfôringen er en vurdering mellom kostnad og effekt. Begynner man for tidlig vil det bli svært kostbart, mens begynner man for sent vil man kunne få problemer med tilvenning og effekt.

I mars/april skilles oksene fra simlene. Simlene settes i gjerde primo mai, etter ca en ukes tilvenning på kraftfôr (pellets). Da har de første kalvene allerede blitt født. Årsaken til at driftsenheten velger å vente så lenge med å sette simlene i gjerde, er at de ønsker å holde simleflokken i gjerde i kortest mulig tid. -Ikke lenger enn fire - fem uker. Jo lengre tid man har flokken i gjerde, jo dårligere blir den naturlige førtilgangen. Det er viktig at det fremdeles er snø i gjerdet mens reinen beiter der slik at den hele tiden har tilgang til ferskt lav etter som snøen smelter/skrapes bort i nye områder. Det er den naturlige førtilgangen som skal være det primære fôret på beitet.

Det er svært viktig at flokken ikke blir gjetet til fôringsplassen, men at den får komme dit frivillig. Slik blir fôringen forbundet med noe lystbetont, og dyra får et mye lavere stressnivå. I dette området blir reinen vant til svært nær kontakt med mennesker. Dette utnyttes i forbindelse med tidlig merking av kalvene, hvilket skjer på slutten av tiltaksperioden i begynnelsen av juni. Dyra er da godt tilvendt gjerdet og kan med enkle grep ledes inn i merkegjerdet som ligger i tilknytning til fôringsplassen.

For å hindre at beitet i gjerdet blir nedbeitet og at man gradvis ødelegger beiteforholdene for framtiden, anbefaler driftsenheten at man har en rekke beiteområder man kan veksle mellom. Det optimale er et titalls områder med en omkrets som svarer til flokkens størrelse. Flokken skal kunne bevege seg fritt og spre seg fra hverandre. Et beiteopphold på ca ti år vil gi gode beiteområder med tilgang til ferskt lav hver sesong.

Frisk lav etter ti års beiteopphold
Foto: Liv Jorunn Hind.

For å hindre bakterieoppblomstring er det viktig å opprettholde god hygiene på fôringsplassen. Utfôring av pellets skjer i spesiallagede, flyttbare glassfiberkar à tre meters lengde. Karene står på trebukker i 80 cm høyde over bakken. Hvert kar

kan forsyne ca 40 rein. Det regnes 0,3-0,5 kg pellets per dyr per dag (10,5 % råprotein, 1,0 FEm/kg TS). Det er ikke nødvendig å føre mer siden fordøyelsessystemet ikke klarer å ta opp mer næring fra denne typen tilleggsfôr, jf erfaring gjort av driftsenheten. For å unngå tråkkskader i terrenget settes karene fortrinnsvis på snø eller myr. Dyra er flinke til å renslukke karene ved fôring og renhold utover dette er sjelden nødvendig. Ved fôring av pellets er det svært viktig med god vannforsyning. Reinen tar bare rent vann og det må derfor sikres at rennende vann er tilgjengelig i området. Silofôret består av tidlig slått eng uten tilsetning av syre. Fôret pakkes i 60-70 kg store rundballer, slik at det er greit håndterlig for en mann. Siloen blir hengt opp i trær og busker for å unngå tilgrising og nedtråkking på fôringsplassen. Det beregnes ca 0,4 kg grovfôr per rein per dag.

Tilleggsfôring med silo. Foto: Liv Jorunn Hind.

Gjerdeoppsett

Oppsett av gjerde skjer i god tid før kalvingsperioden. Det beregnes en staur (to meters høyde) per 6-7 løpemeter gjerde. Staurene stikkes i myra allerede på høsten, før telen setter seg. Disse utgjør yttergrensen til gjerdet. I tillegg trengs like mange staur i reserve eller til oppsett av skillegjerder innenfor hovedgjerde, for eksempel ved merking før utslipp.

Driftsenheten benytter en enkel, 100 cm høy sauenetting uten strøm. Nettinggjerdet monteres på vinteren på snødekket mark og festes enkelt med en tråd rundt hver stakk. Dette for å forenkle tilsynsarbeidet med gjerdet. Etter hvert som snøen smelter senkes nettingen. Man benytter den samme nettingen år etter år, så kostnaden for selve gjerdet er stort sett en engangsutgift (kan avskrives over 15-20 år). Arbeidsmessig krever et gjerde med 1000 staur to dager for to mann til nedsetting av staur og to dager til montering av netting. I tillegg må staur lages/kjøpes inn og alt materiale fraktes opp i området.

Enkel sauenetting. Foto: Liv Jorunn Hind.

Gjerdet er et svært enkelt og kan på ingen måte regnes som rovdysikkert etter DN sin standard. Det vil ikke være til hinder verken for rovdyr eller rein som vil hoppe over eller gå under gjerdet. Likevel har gjerdet en forbausende god forebyggende effekt. Driftsenheten har erfart at kalvetapene har gått ned 20 % etter at tiltaket ble iverksatt.

Ekstraordinært tilsyn

Hovedårsaken til denne svært positive forebyggende effekten er sannsynligvis den arbeidsinnsatsen som legges i tilsyn av flokken døgnet rundt i kalvingsperioden. I disse ukene er det alltid mennesker i området. De går patrulje i og rundt inngjerdingen 10-12 timer hver dag og lager uro for rovdyr i nærheten. Gjeterne holder en respektfull avstand til flokken, men siden tiltaket gjør simlene såpass tamme, påføres de ikke stress selv om de hører og lukter mennesker i området.

Andre metoder driftsenheten anbefaler som mer eller mindre gratis forebygging, er å sette opp fugleskremmel, henge fargerike, flagrende plastposer i trærne og tenne osende surbål. Slike tiltak virker skremmende for rovdyr og er nok til at de er tilbakeholdende mot å gå inn i gjerdet - på tross av at man har registrert rovdyraktivitet like utenfor.

Ekstratiltak i gjerdet. Foto: Liv Jorunn Hind

Ekstratiltak i gjerdet. Foto: Liv Jorunn Hind

Driftsenheten har ikke sett jerv innenfor gjerdet i årene tiltaket har vært praktisert. Det eneste rovdiret driftsenheten har erfart at tiltaket ikke virker mot, er ørn. Det er i år sett mer ørn enn tidligere og under vår befaring gjennom ett døgn, fant vi tre kadaver antatt drept av ørn (opptil en uke gamle kalver med slitt klauvbrusk). Det ble samtidig observert en ung ørn i nærheten av kalvingsområdet.

Helse og velferd

Ved tilleggsføring må siloen være av svært god kvalitet. Med gradvis tilvenning klarer reinen å omstille vomflora og slimhinner slik at den fordøyer siloen godt. Dersom nødføring p.g.a. låste beiter og lignende blir nødvendig på etter vinteren, vil flokken dermed stå godt rustet til å tåle denne påkjenningen.

Ved befaring i mai måned, var simlene i fin kondisjon og ved god helsetilstand. Kalvene var kraftige og livsfriske. Normalt tidligtap før innføring av tiltaket lå på 24-25 %. Tidligtapet er nå redusert betraktelig, normalt beregnet til ca 2 % rovdyr tap og 3 % normalt tap innenfor gjerdet. I år har det vært større tap til kongeørn enn ellers og rovdyr tapet ligger i 2008 på 5-6 %. Kalvingsprosent ved merking i juni har normalt ligget på hele 92-93 % (pers. meddelelse reieneier).

Det er lite sjukdomsforekomst i flokken. Svelgbremse (Cephenemyia trompe) og hudbremse (Hypoderme tarandi) anses som den alvorligste plagen. Samtlige kalver behandles hver høst med ivermectin (Ivomec R). De to siste årene er også deler av simleflokken behandlet. Dette gir en god effekt, spesielt mht hudbremsen. Det har vært noen tilfeller av lammelse pga infeksjon med hjernemark (Elaphostrongylus rangiferi). Rundorm og bendelorm forekommer naturlig i tarmen, uten at dette fører til kliniske symptomer. Andre smittsomme sykdommer som clostridieinfeksjoner, munnskurv (Parapoxvirus), nekrobasillose (Fusobacterium necrophorum) og klauvbyll ("slubbo") har ikke vært observert i flokken, til tross for større dyretetthet og sannsynlig økt smittepress i gjerde. Det er heller ikke større hyppighet av skader på dyr i gjerde enn dyr som går fritt, så lenge dyra har tilstrekkelig areal og

det er god plass rundt fôringskarene (leder av driftsenheten, pers. medd.).

For å oppnå god dyrevelferd, akseptabelt smittepress og for å unngå stor beiteslitasje i perioden dyrene er i gjerdet, bør arealet være på en viss størrelse. Denne driftsenheten beregnet ca 6 daa. per simle som minimumsareal gjennom en fem ukers periode.

Vurdring

Tiltaket vurderes som å ha en svært god forebyggende effekt i enkelte områder. Imidlertid krever det mye av reineieren i både tid og arbeidsinnsats. Selv om nedlagt tid og arbeidsinnsats gjør tiltaket kostbart, spares mye transport- og bensinutgifter som man ellers ville hatt ved patrulje i naturlig drift.

Tamhetsgraden av flokken øker. Dette er ansett som å ha både en positiv og negativ effekt. Det kan øke sentapet dersom simla er for lite knyttet til kalven. På den andre siden senker det stressnivået hos flokken ved nødvendig håndtering. Metoden forutsetter en god tamhetsgrad.

Forsøk har vist at dersom beitevilkårene er dårlig vil tilleggsfôring om vinteren og i gjerde under kalving, kunne øke både simlevekter og slaktevekter (Tveraa *et al.* 2003; Fauchald *et al.* 2004). Videre ble det funnet en positiv sammenheng mellom simlenes vekt om våren og sannsynligheten for at de produserer kalv. Leder for driftsenheten mener å konstatere at reinkalv fra førede simler er større enn kalv fra simler som ikke har vært føret. Driftsenheten har også erfart at tap av fjorårskalv har gått ned etter at tiltaket ble iverksatt.

Merkingen skjer uten stress for dyrene. Opptil 100 % av kalvene blir merket tidlig i sesongen, hvilket gir driftsenheten en unik oversikt over flokk og kalvingsprosent. Dermed "spares" en arbeidsprosess som ellers ville vært både tids- og arbeidskrevende. Dyrevelferdsmessig har tidlig merking også store fordeler, ved at man unngår høy temperatur, stor insektsplage, støvbelastning på lunger og økt fare for infeksjon i merkesårene.

Kostnadmessig er fôrutgifter per simle beregnet til kr. 75 per sesong (kr. 2,50 per simle per dag). Materialkostnadene for gjerdet vil ligge på 12-15 kr pr. meter. I tillegg kommer arbeidsinnsatsen.

Tiltaket er ikke anbefalt i bjørneområder. I tillegg er oppsett av gjerde i enkelte landskapsområder ikke gjennomførbart. Tiltaket kan ikke gjennomføres effektivt ved simleflokker på over 700 dyr.

Avslutningsvis presiserer driftsenheten at selv om de benytter seg av tiltaket og ser en god effekt av det, er ikke dette en utvikling de ønsker for næringa. Kalving i gjerde går imot den

tradisjonelle driften. Likevel må de akseptere tiltaket som nødvendig i en periode for å kunne overleve som næring.

Fagredaktør denne utgaven:
Ronald Bjøru, Bioforsk Nord Tjøtta

Ansvarlig redaktør:
Forskningsdirektør Nils Vagstad, Bioforsk

ISBN 978-82-17-00398-4
ISSN 0809-8654

www.bioforsk.no

Bioforsk:

Trygg matproduksjon, rent miljø og økt verdiskapning basert på langsiktig ressursforvaltning

- Lokalisert over hele Norge
- Organisert i sju sentra
- 500 medarbeidere
- Omsetning 320 mill. kr

Bioforsk, Fr. A. Dahlsvei 20, 1432 ÅS
Tlf. 03 246 / 406 04 100
Faks. 63 00 92 10
post@bioforsk.no

Norsk viltskadesenter Bioforsk Nord Tjøtta 8860 Tjøtta

Tlf.: 92 69 64 17
Faks: 75 04 40 31
e-post: tjotta@bioforsk.no
Kontaktperson: Inger Hansen

www.viltskadesenter.no